

שמע ותפילה וכיו"ב, וטוב לקבוע אתו כל יום שיעור בקיצור שלחן ערוך מלבד שיעוריו, והכל בלשון ובהסברה קלה, להראות לו היופי והחן דקדושה של תורה הקדושה להמשיך לבו למקור החיים'.
(מתוך שבט הלוי ח"ג קמד)

ג' שנתגייר כקטן שנולד דמי' –

בחון לשון הזהב שאמרו 'גר שנתגייר' ולא אמרו 'גוי שנתגייר' – להורות כי זאת לפנינו ממעמד הר סיני שקבלנו התורה, שם נמצא נפש הגר הזה הבא אחר זמן רב מאד להתגייר, וכמו שאמרו ז"ל דנפשות הגרים עמדו במעמד הר סיני, ונמצא שמאז הימים נפש זו עמדה ונשאת במעמד הנפלא של הר סיני אלא דאשתהויי אשתהי עד הזמן הזה'.
(מדבר קדמות להרחי"ד א ג.ג. וע"ע תקנת השבין דף פב)

*

ויושבים וקורין מגילת רות... יש אומרים על שם רות שנתגיירה כדכתיב אשר באת לחסות תחת כפניו, ואמרינן בפרק החולץ במסכת יבמות דקאמרה לה נעמי אסור לן לילך חוץ לתחום שבת, אמרה לה באשר תלכי אלך וכו', וישראל נתיירו בעצרת ונכנסו תחת כנפי שכינה בקבלת התורה.
ובמדרש רות אמרינן למה נאמרה רות בעצרת בזמן נתינת התורה – ללמדך שלא ניתנה תורה אלא על ידי ייסורין ועניות' (מתוך מחזור ויטרי שבועות עמ' 344).

דף מח

'מתקיף לה רב פפא אימור דשמעת להו לרבנן ביפת תואר דלא שייכא במצות, אבל עבד דשייך במצות הכי נמי דאפילו רבנן מודו, דתניא אחד גר ואחד לוקח עבד מן העכו"ם צריך לקבל... ושמע מינה דלוקח מן העובד כוכבים צריך לקבל אבל לוקח מישראל אין צריך לקבל'. נחלקו הדעות בפירוש הסוגיא; לפרש"י (מז: ד"ה כופה), טבילה ראשונה כשנכנס לעבדות – לדברי הכל אינה צריכה קבלה, והנידון כאן הוא בטבילת שחרור. [ואף על פי שפשט הכתוב כל עבד איש מדבר במל לשם עבדות, משמע לו לרבי שמעון שמילת עבדות אין צריך לומר, שפשוט שהיא נעשית בעל כרחו של עבד. ואם אינו ענין לטבילה לשם עבדות תנהו ענין לטבילה לשם שחרור. עפ"י תוס' הרא"ש; קרני ראם].

והסיק רב פפא שהלוקח עבד מן העכו"ם ובא לשחררו מיד – צריך לקבל עליו עול מצוות [לחכמים] שהרי לא הורגל בעשיית מצוות עד עתה ודינו כיפת תואר, אבל הלוקח מישראל ובא לשחררו – אין צריך לקבל כיון שהורגל במצוות ואף על פי שלא קיבל ברצונו.

(וכן סייע הרמב"ן מהירושלמי ומפרקי דרבי אליעזר, שהעבדים נימולים ברצונם ושלא ברצונם. ומהרש"א הקשה על כך מסוגיתנו וכתב שאין הכרח בפרש"י כהבנה זו. וע"ע במהדו"ב).

אבל מהרי"ף משמע (וכן היא שיטת הרמב"ם ושו"ע יו"ד רסז, ג, וכן היא דעת התוס' – ערמב"ן ובהגר"א שם סק"ט. וע' גם בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג סוס"י קג) שלדברי חכמים, בשעה שנמכר לעבד צריך שיקבל עליו המצוות מדעתו [ואמנם אין אומרים לו 'מה ראית שבאת... כדרך שאומרים לגר, אבל אומרים לו רצונך שתיכנס לכלל

עבדי ישראל ותהא מהכשרים או לא, ומודיעים לו עיקרי הדת ומקצת מצוות ושכרן וענשן כמו בגר].
ודוקא בלוקח מעכו"ם אבל לוקח מישראל אין צריך שהרי כבר קיבל על עצמו כשנמכר לראשון (עפ"י
הרא"ש).

רבי אליעזר אומר: תקוץ. בעל הטורים (ריש תצא) פירש טעם גילוח הראש ועשיית הצפרנים, משום
שבהם היא באה להכשיל את ישראל במלחמה, על ידי שהטיבה את ראשה ורמזה בצפרניה.
והמלבי"ם נתן טעם לקציצת הצפרנים – משום הכנה אל הקדושה, ולכן מגלחת את ראשה ומסירה
שמלת שביה, לא בשביל ניוול אלא משום היטהרות והתקדשות, כמו המצורע שמגלח, וכן גילוח הלויים
וכד'.

[וידוע שהעובדים לכוכב נוגה, היה לאליל הזה יום מיוחד בשנה שהוצרכו הנשים לגלח שערותיהם
לאליל, ותחת זה בהיותה מכינה את עצמה לבעילת היתר, גלחה שיערה לשם שמים].
וכע"ז פירש בספר בן יהודע, לפי שיש בצפרנים אחיזה לכחות הטומאה, לכך לא תגדלם כי ברצוננו לקרבה אל הקדושה
ולרחקה מכחות הטומאה.

ויש מי שפירש שרבי אליעזר הולך לטעמו בסמוך, שבוכה את אביה ואת אמה כפשוטו, לכך הצריכה
הכתוב לקוץ צפרניה, שלא תנהוג כמנהג העכו"ם לשרוט על מתיהם מפני הצער (ע' רמב"ם עכו"ם יב, יג),
והתורה אסרה עלינו לעשות כן. ואולם רבי עקיבא שמפרש בכייתה על ע"ז, לכך אמר תגדל (עפ"י עיון
יעקב).

זרביה לדברי רבי אליעזר ומפיבושת בן שאול ירד לקראת המלך לא עשה רגליו ולא עשה
שפמו. מאי עשיה – העברה. ורבי עקיבא יפרש שלעולם 'עשיה' היינו תיקון, וא"כ תיקון של
מפיבושת הוא ההעברה, ותיקון של אשת יפת תואר שתהא מותרת לו הוא הגידול והניוול (ים של שלמה).

(ע"ב) 'מקיימין עבדים שאינם מלין... בלוקח עבד בין השמשות ולא הספיק למולו הכתוב מדבר.'
זה שנקטו 'לא הספיק למולו' היינו אף למאן דאמר טבילה אינה מעכבת את הגירות, אבל לפי מה שאנו
נוקטים טבילה מעכבת, הרי אף לאחר שמל, כל זמן שלא טבל הריהו נכרי ואינו בכלל וינפש בן אמתך.
(כן הוכיח בשו"ת שבט הלוי ח"א סג).
ובשו"ת אבני נזר (י"ד שגא) יצא לחדש שעבד שמל ולא טבל מותר לקיימו לדברי הכל.

'מפני מה גרים בזמן הזה מעוניין...' פירוש, ישראל מעוניים הם בעוון אבותם, אבל הגרים מפני מה הם
מעונים (ריטב"א).

'מפני ששהו עצמם להכנס תחת כנפי השכינה.' אינו חולק על הדעה האומרת גר שנתגייר כקטן
שנולד דמי ואין להענישו על העבירות הקודמות. והרי אפילו אם נאמר שחולק הלא גר שנתגייר בבית
דין בקטנותו אין שייך להענישו על הקודם – אלא הכוונה היא לענין דיני שמים על שרשו, שאף על
פי שנפשות הגרים היו במעמד הר סיני (ע' בשבת קמו). אבל לא נכנסו תחת כנפי השכינה מיד בלידה
אלא אחרי כן, ויש להם חסרון זה בשורש, והחסרון הזה לא נתרפא בהם כלל.
וכן אתה למד מכך שהזהירה תורה על אונאת הגר שלא להזכיר לו את עברו – מזה שהוצרך להזהיר
על זאת משמע שהוא דבר שניתן להאמר, שיש בו משום אונאה, כי מה שאינו שייך כלל לא איכפת

לאדם אם יאמרו עליו. וכן אמרו (בב"מ נט טו"ע"ב) מפני מה הזהירה תורה על הגרים – מפני שסורן רע, רצונו לומר שרשם ויסודם באמת רע, על כן יש בו אונאת-דברים גדולה וצריך להזהיר עליה, כי עיקרה הוא כאשר אומר דבר אמת שבו, אז פועל הרבה על ידי כך עד שיוכל לפעול בו שינוי בעצמו, בכך שמזכיר החסרון שהוא באמת קיים בו בעצם. וכך קבלתי (עפ"י תקנת השבין, בראש הספר [וע' גם בספר מכתב מאליהו ח"ב עמ' 82]. וע"ע בספר חדושי בתרא).

ובמאירי מבואר שלפי הדעה שהגר כקטן שנולד דמי ואינו נענש על העבר, כמו כן אינו נענש על ששהה עצמו מלבוא.

– אף על פי שאין הנכרי מצווה להתגייר, אך כיון שבסופו של דבר נתגייר ללא כפייה, הוכיח סופו על תחילתו שהיה לו שכל ישר והכיר נכוחה כי דת ה' ישרה ואמיתית, ואם כן מדוע איחר והלא היה בידו להתגייר מקודם ולא לישב כמה שנים בגיותו.

[אם כן, קל וחומר כל איש ישראל שהוא זרע קודש נחלת ד', בודאי מחוייב להקדים בתשובה לפני בוראו ולא לאחר אותה, דעתידין אנו ליתן את הדין על האיחור] (עפ"י הפ"ח חיים ליקוטי אמרים יב, ועוד). ויש מפרשים שודאי אין מקום לעונש על שנשתהו קודם שעלה בדעתם להתגייר, אלא על שהייה משעה שהסכימו בלבם והחליטו להכנס תחת כנפי השכינה, והרי זה כקבלה בפה, ושוב נתעצלו ונשתהו מלהוציא מחשבתם לפועל (עפ"י ריעב"ץ).

*

'אמר להם רבי שמעון בן לקיש: חביב הגר לפני הקב"ה מן אותן אוכלוסין שעמדו על הר סיני. למה? שכל אותן אוכלוסין אילולי שראו הקולות והלפידים וברקים ודהרים רועשים וקול שופרות, לא קבלו עליהם מלכות שמים, וזה לא ראה אחד מכולם ובא ומשלים עצמו להקב"ה וקבל עליו עול מלכות שמים, יש חביב מזה!'

מעשה באנקלוס הגר ששאל לזקן אחד: מה חביב הגר לפני הקב"ה שכל חבתו כתב בו, שנאמר ואהב גר לתת לו לחם ושמלה (כלומר, וכי בנתינת לחם ושמלה די לחביבו)? אמר לו: יעקב אבינו לא תבע מן הקב"ה אלא ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש... (מתוך מדרש תנחומא לך).

דף מט

זסבר לה כרבי יהודה דאמר באנוסת אביו הכתוב מדבר דהויא לה חייבי לאוין של שאר בשר', להוציא שאר חייבי לאוין שאינם בדומה לאנוסת אביו (ריטב"א).

(ע"ב) 'סוטה נמי – דהא תפסי בה קידושין'. רש"י ועוד ראשונים מפרשים, מכך שאין קידושה הראשונים פוקעים הרי שיש בה תפיסת קידושין. והתוס' נוקטים שאין הדבר תלוי זה בזה, ולדעתם אף אם יצויר שאשתו של אדם תיהפך עליו ל'ערוה', לא ייפקעו קידושיה. [נפרשו דברי הגמרא בסוטה שגירשה והחזירה]. וע' באריכות בנידון זה בספר אתון דאורייתא לגר"י ענגיל כלל ט (ובהשמטות). וע"ע אמרי משה ז; דבר אברהם ח"ג יו; דובב מישרים ח"א סה; קהלות יעקב לו; בית ישי סוסי"י לט.

משמע שבציצין שאין מעכבים את המילה, אין צריך למולו שנית. אפשר שהוא הדין בכל מילה, וכבר נחלקו בדבר הרמב"ם והטור, או שמא דוקא בגר משום שיש להטבילו אחר המילה מיד ואין משהים המצוה (עפ"י בית הלוי ח"ב מו; משיב דבר ח"ב נב). או משום שטעם ההחזרה על ציצין שאין מעכבים הוא משום נוי והידור מצוה, ובגר המילה אינה מצוה אלא הכשר מצוה, כדי לעשותו ישראל. ולפי טעם זה [וכן לפי הטעם הקודם] אפשר שלאחר שטבל ונתגייר, מצוה לחזור ולהסיר ציצין המעכבים, ויש להאריך (עפ"י דבר אברהם ח"ב כה, ג). ובבית הלוי (שם) נקט שאף לאחר מכן אין צריך לחזור, כי לא חייבו לחזור על ציצין המעכבים אלא בו ביום, ובגר שצריך להמתין בטבילה עד שיתרפא הרי ודאי אינו באותו יום).

דפים מז – מח

פ.ט. א. האם העבד צריך לקבל על עצמו עול מצוות כגר?

ב. האם ישנה אפשרות שאשת יפת תואר במלחמה תהא מותרת מיד?

א. העבד כשמשחרר צריך לטבול כגר (קודם שחרורו להיות ישראל גמור. וטבילה זו נוספת על הטבילה הראשונה כשנכנס לעבדות. עפ"י ראשונים). ודנו בגמרא האם טבילת העבד צריכה קבלת עול מצוות אם לא אלא כופה את העבד לטבול והריהו ישראל; –

רב ששת רצה לתלות שאלה זו במחלוקת תנאים, ורב פפא הסיק על פי הברייתא שאפילו לחכמים אין צריך קבלה. אמנם הלוקח עבד מן העכו"ם (ובא להוציאו מיד. רא"ש ועוד), לדברי רבי שמעון בר"א אין צריך לקבל, ולחכמים צריך לקבל שהרי לא הורגל במצוות ודינו כיפת תואר.

א. הוא הדין ללוקח עבד מישראל באופן שלא קבלו עליו עול מצוות אצל רבו ראשון (מאירי).

ב. לפרש"י, טבילה ראשונה כשנכנס העבד לעבדות, אינה צריכה קבלת מצוות מדעתו [ואעפ"י כ' אין להטבילו ולמולו בעל כרחו כשאינו רוצה לקבל עליו המצוות אלא מגלגל עמו כדלהלן]. תקנת חכמים היא כדי שלא יבוא להכשיל את רבו באיסור והתר מאחר ואינו רוצה לקבל עליו עול מצוות. ועוד, אין טוב לחייבו במצוות מאחר שאינו רוצה לשמרו. עתוס' ורא"ש וריטב"א].
וכן נקט הריטב"א. וכן נקט מהרש"ל לעיקר.

ואולם דעת הרי"ף רבנו חננאל (כהבנת הראשונים, דלא כרש"ל), וכ"כ הרמב"ם והרי"ד והרי"א"ז, וכן פסק בשלחן ערוך, שהעבד הנלקח מן העכו"ם צריך קבלת מצוות כשטובל לשם עבדות, כחכמים. ומפני כן כשמשחררו אין צריך קבלה [לפי מה שהסיק רב פפא] אלא כופים אותו וטובל (עפ"י רמב"ן ושר"ר).

ב. שנו חכמים, זה שהצריך הכתוב שהיית ירח ימים באשת יפת תואר (וכל אותם הדברים האמורים בפרשה.

ראשונים) – דוקא כשלא קבלה עליה עול מצוות, אבל קבלה עליה – מטבילה ומותר בה מיד.

לדברי רבי שמעון בן אלעזר יש אפשרות להטבילה לשם שפחות בעל כרחה, וחזור ומטבילה לשם שחרור ומשחררה ומותר בה מיד [אבל לחכמים אין אפשרות לעשות כן בכפיה, כי הם סוברים שצריכה לקבל עליה עול מצוות בשעת טבילת השחרור].

א. לפירוש ריב"ן (בתד"ה רבי אליעזר), לרבי עקיבא בכל אופן אינה מותרת לו עד שתכפור בעבודת כוכבים.

ב. עשה לה ככל האמור בפרשה כדי שתקבל עליה הדת וישאנה או תתגנה עליו – ולא רצתה להתגייר, מיטפל עמה כל שנים עשר חדש ומקבלת עליה שבע מצוות, ומשלחה ואינו נושאה אחר שלא רצתה להתגייר (מאירי).

דף מח

צ. א. ועשתה את צפרניה – כיצד?

ב. ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים – כיצד?

א. ועשתה את צפרניה – רבי אליעזר אומר: תקוץ (וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה – כעשיה שבראש, בהעברה. וגזירת הכתוב היא אעפ"י שאין בקציצת הצפרנים ניוול. רש"י). רבי עקיבא אומר: תגדל (מה עשיה בראש ניוול אף כאן ניוול). וראיה לדברי רבי אליעזר: לא עשה רגליו ולא עשה שפמו – הרי ש'עשיה' העברה היא.
הרי"ף הביא את הראיה לדברי רבי אליעזר, ומשמע לכאורה שנקט כן לעיקר, אבל המאירי ומהרש"ל נקטו כרבי עקיבא.

ב. ובכתה את אביה ואת אמה – רבי אליעזר אומר: אביה ממש אמה ממש. רבי עקיבא אומר: אביה ואמה זו עבודה כוכבים (כלומר, אף זה בכלל הכתוב, שבוכה על דתה ואינו מונעה. מאירי).
לפי אפשרות אחת שכתבו התוס', יש נפקא מינה ביניהם כאשר מתו אביה ואמה או נתגיירו. וריב"ן פירש שלרבי עקיבא צריכה שתכפור בעבודת כוכבים קודם שתבעל לו, כאמור.
ירח ימים – שלשים יום. רבי שמעון בן אלעזר אומר: תשעים יום (ירח – שלשים. ימים – שלשים. ואחר כן – שלשים).

הרמב"ם כתב שממתין לה תשעים יום. והמאירי תמה למה פסק כן כנגד הרבים. וכתב שאינה צריכה המתנת שלשה חדשים להבחנה מאחר ובא עליה הוא ביאה אחת בגיותה.

צא. א. וינפש בן אמתך והגר – במי הכתוב מדבר?

ב. האם מקיימים עבדים שאינם מולים?

א. וינפש בן אמתך – בעבד ערל הכתוב מדבר (שבעבד מהול כבר נאמר 'למען ינוח...').
והגר – זה גר תושב.

לפרש"י, גר תושב מצווה בשביתת השבת משום שהמחלל את השבת כעובד עבודת כוכבים. וכן משמע ברי"ד. ואילו כל הראשונים חולקים וסוברים שאין גר תושב מוזהר על השבת, ואדרבה אם שמר שבת חייב מיתה כשאר גוי, אלא שאסור שיעשה מלאכה לצורך ישראל [וכגון בגר תושב שגדל בבית ישראל כגון שכירו ולקיתו (רא"ש)]. ואם אינו שכיר אלא עושה מלאכת ישראל בלא שאמרו לו – על דעת עצמו הוא עושה ואפשר שמותר. עפ"י רשב"א.
וכן לענין עבד ערל, כתב הרמב"ן שמותר לומר לו צא מעשה ידיך למוזנותיך בשבת, ואם רצה לעשות מלאכה – עושה לעצמו ואוכל, שהרי אינו עושה מלאכה עבור ישראל. וכתב שכן נהגו. וכתב הריטב"א (בשם הר"ם) ובלבד שיעשה בצנעה.
ואם לא אמר לו כן ועושה העבד מלאכת ישראל מעצמו – צריך להפרישו מן התורה שהרי לעולם עושה העבד על דעת רבו. ולומר לו לעשות אסור מהתורה בין לרבו בין לכל אדם מישראל (עפ"י רשב"א).

[נחלקו תנאים באיזו מלאכה אסור גר תושב בשבת. ע' בפירוט בכריתות ט].

ב. לדברי רבי ישמעאל, מקיימים עבדים שאינם מולים. ולדברי רבי עקיבא אין מקיימים. רבי שמעון בן אלעזר אומר: אין משהים עבד שלא מל בארץ ישראל מפני הפסד טהרות (שגזרו על הנכרים להיות כזבים לכל דבריהם. עפ"ש¹). ובעיר הסמוכה לספר אין משהים אותו כל עיקר – שמה ישמע דבר וילך ויאמר לחבירו עובד כוכבים.

א. לפירוש ריב"ן, הטעם שאין משהים הוא שמה ינסך יינו. והתוס' והרא"ש חולקים וסוברים שדין תורה הוא (וכן נקט הש"ך להלכה – יו"ד רסו, ד). ונראה לר"י הטעם לפי שצוה הקב"ה לאברהם למול עבדיו, לכך אסור לקיים שאינם מולים.

ב. עבד שלא מל ולא טבל – דינו כנכרי לכל דבר, בין לחומרא בין לקולא, ויש לו יחוס אחר אביו שלא כעבד שמל וטבל. (כן ביאר והוכיח בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג קג).

ג. בספר אבני נזר (יו"ד שנה) חידש שעבד שמל ולא טבל – מותר לקיימו. ובשבט הלוי (ח"א סג) חולק וסובר שכל שאינו חייב במצוות אסור לקיימו (וכן נקט בפשיטות באגרות משה יו"ד ח"ג קג). אף לרבי עקיבא שאין מקיימים, אמר רב פפא (אליבא דרבי יהושע בן לוי, וכן שנו בברייתא), יש אפשרות לגלגל עמו עד י"ב חדש, ואם לא מל, חוזר ומוכרו לעובדי כוכבים – וזה באופן שפסק עמו מתחילה. לפירוש אחד ברש"י, בשעת לקיחתו נתפייס להתגייר ואחר כך חזר בו, מגלגלים עמו שמה יחזור ויתרצה.

פירוש אחר: שאמר לו מלכתחילה הריני מגלגל עמך י"ב חדש ואם לא תמול אמכרך, באופן זה מותר לגלגל שהרי זה כשכיר בעלמא.

לפירוש ר"י ורב האי: כל שפסק עמו שלא ימול [לעולם. מאירי] – אינו מחויב למולו בעל כרחו ומגלגל יב"ח אולי יתרצה, אבל נתרצה למול ודחהו – אין מקיימים אותו הואיל ומצוה למול ואין משהים את המצוה. [פירש המאירי דעה זו, שכשלא פסק מל אותו מיד או אומר לו שילך כדי שיבהילהו לעשות כן. וכתב שאין הדברים נראים].

ורבנו תם פירש להפך; כל שלא פסק עמו שלא ימול אלא כל שעה דחהו מיום ליום – מגלגלים, אבל פסק שלא ימול – אין מקיימים כלל. וכן פסק ריא"ז.

וכן אם התנה עמו מלכתחילה על מנת שלא למולו – מותר לקיימו (כך מסר רבין בשם רבי אילעאי, ופירש רב פפא אפילו לרבי עקיבא).

הלכה כרבי עקיבא מחברו (עפ"י רמב"ם, רי"ד).

ומשמע ברמב"ם (איטורי ביאה יד, ט; מילה א, ו) שבאופן זה שהתנה עמו מלכתחילה שלא למולו, אינו עבד ממש אלא דינו כגר תושב שכיר שמשועבד למעשה ידיו בלבד. ואין מקיימים עבד כזה אלא בזמן שהיובל נוהג שאז שייכת קבלת גר תושב, אבל בזמן הזה אסור לקיימו (ע' אגרות משה יו"ד ח"ג קג). במאירי משמע שהבין דברי הרמב"ם שאין לקיימו יותר משנים עשר חדש. וע' בספר יערת דבש (ח"א דרוש יז ד"ה וזו היא) שהביא מסוגיתנו שאם התנה עמו יש מי שאומר שאין מקיימים אותו כלל ויש מי שאומר עד י"ב חדש. וצ"ע.

ויש פוסקים שאם התנה עמו שלא ימול [וכן הוא אף בסתם, במדינות שאסור לגייר עובד כוכבים], מותר לקיימו כמה שירצה בכל זמן (עפ"י ראב"ד; רמ"א יו"ד רסו, ד).

ופסק המאירי שכל שמגלגלים עמו, משהים אותו אף בארץ ישראל ואף בעיר הסמוכה לספר.

דף מט